

УДК 398:004.77](477: 100) :316.7 : 355.01 (470 : 477)
DOI <https://doi.org/10.15407/slavicworld2023.22.057>

ОЛІЙНИК ЯРИНА

студентка факультету гуманітарних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», лауреатка стипендії Президента України 2022–2023 років (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6980-1932>

OLIYNYK YARYNA

a student of the Faculty of Humanities of the National University "Kyiv Mohyla Academy", laureate of the scholarship of the President of Ukraine in 2022–2023 (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6980-1932>

Бібліографічний опис:

Олійник, Я. (2023) Український сегмент інтернет-мемів як складова глобалізованого мережевого фольклору. *Слов'янський світ*, 22, 57–78.

Oliynyk, Ya. (2023) The Ukrainian Segment of the Internet Memes as a Component of Globalized Network Folklore. *Slavic World*, 22, 57–78

УКРАЇНСЬКИЙ СЕГМЕНТ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ ЯК СКЛАДОВА ГЛОБАЛІЗОВАНОГО МЕРЕЖЕВОГО ФОЛЬКЛОРУ

Анотація / Abstract

Статтю присвячено дослідженню інтернет-мемів як специфічного фольклорного жанру, який виник у результаті розвитку глобальних комунікаційних мереж.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб охарактеризувати інтернет-меми як одну з базових форм існування сучасного мережевого фольклору. **Об'єктом** дослідження є інтернет-мем як культурне явище, а його **предметом** – фольклорно-мистецький аспект інтернет-мемів. **Актуальність** дослідження визначається постійним зростанням впливу соціальних мереж на суспільну свідомість, зокрема, за

допомогою інтернет-мемів та інших засобів карнавалізації віртуальної реальності.

Показано, що типовий мем складається з візуальної і текстової компонент, які визначають його емоційне й смислове наповнення. Досліджено зв'язок цих компонент із мистецькими та фольклорними напрямками доережевої доби: візуальної – з постмодернізмом і поп-артом, а текстової – з прислів'ям, епіграмою, анекдотом. Визначено ключові риси, які характеризують інтернет-меми як фольклорне явище: анонімність, колективна співтворчість, варіативність контенту, приналежність до сміхової культури. Сформульовано перспективне завдання системного вивчення українського сегменту інтернет-мемів, який стрімко розвивається. Особливу увагу приділено новітньому пласту мемів, породжених відбиттям Україною повномасштабної російської агресії.

Ключові слова: інтернет-мем, медіа жанр, соціальні мережі, мережевий фольклор, глобалізація, національні маркери.

The article is devoted to the investigation of Internet memes as a specific folklore genre, arisen as a result of development of global communication networks.

The submitted study **is aimed at** the characterization of the Internet memes as one of the basic forms of modern network folklore. The **object** includes the Internet meme as a cultural phenomenon, and its **subject** is the folklore and artistic aspect of Internet memes. The **relevance** of the investigation is determined by the constant growth of the influence of social networks on public consciousness, in particular with the help of the Internet memes and other means of carnivalization of virtual reality.

It is shown that the typical meme consists of visual and textual components determining its emotional and semantic content. The relation of these components with the artistic and folklore directions of the pre-internet age is studied. The visual one is related to postmodernism and pop art, while the textual one is the successor of the proverb, epigram, and anecdote. The key features characterizing Internet memes as a folklore phenomenon are identified: anonymity, collective co-creation, variability of content, and attribution to a laughing culture. A perspective task of systematic study of the rapidly developing Ukrainian segment of Internet memes has been formulated. Special attention is paid to the newest layer of memes generated by Ukraine's resistance to full-scale Russian aggression.

Keywords: Internet meme, media genre, social networks, Internet folklore, globalization, national markers.

Вступ. Зазвичай у масовій свідомості українців фольклор постає як щось архаїчне – бабусині казки, народні пісні, вишиті рушники, традиційні вірування. Ми не усвідомлюємо, що це лише частина чогось більшого, адже фольклор стає результатом неперервної спонтанної колективної творчості національних і соціальних груп. Ми самі мимоволі щодня творимо сучасний фольклор.

У кожного часу свої казки. Епоха урбанізації зародила міську фольклорну традицію, істотно відмінну від патріархальної сільської. У другій половині ХХ ст. розквітнув специфічний фольклор молодіжних субкультур. Геніальний письменник-фантаст Станіслав Лем у своїх «Казках роботів» із притаманною йому іронією передбачив появу негуманоїдного фольклору машинної цивілізації. Однак поява домашніх «розумних машин» задала новий вектор саме для розвитку колективної творчості людських спільнот [14].

Наше сьогодення можна назвати епохою панування Інтернету й соціальних мереж. Тому в процесі формування постіндустріального інформаційного суспільства спостерігається поява нових форм фольклору з нетрадиційним жанровим оформленням і каналами передачі, творенням нових комунікаційних кодів і соціальних міфів [6]. Саме тому важливо класифікувати основні форми, яких набуває новочасний фольклор мережевої доби.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб охарактеризувати інтернет-меми як одну з базових форм існування сучасного мережевого фольклору. **Об'єктом** дослідження є інтернет-мем як культурне явище. **Предметом** дослідження є фольклорно-мистецький аспект інтернет-мемів.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

- ознайомитись з історією виникнення поняття «мем» і прослідкувати його еволюцію до сучасного поняття «інтернет-мем»;
- означити інтернет-мем як специфічний медіа жанр;

- визначити типову структуру інтернет-мему;
- дослідити зв'язок компонент інтернет-мему з мистецькими й фольклорними напрямками доережевої доби;
- визначити ключові риси, які характеризують інтернет-меми як фольклорне явище;
- проілюструвати отримані результати на прикладах українських інтернет-мемів.

Матеріали дослідження – відібрані інтернет-меми, а **теоретична та методична база** – наукова література, інтернет-публікації, присвячені вивченню питань функціонування мережевого фольклору, історії виникнення поняття «мем», комунікаційних і культурних аспектів інтернет-мемів. При цьому використано такі дослідницькі прийоми: опис, аналіз, порівняння, узагальнення, класифікацію.

Актуальність дослідження визначається постійним зростанням впливу соціальних мереж на суспільну свідомість, зокрема, за допомогою інтернет-мемів та інших засобів карнавалізації віртуальної реальності. **Новизна** роботи полягає в тому, що запропоновано модель структури типових інтернет-мемів і проаналізовано основні риси, які дозволяють зарахувати цей жанр до мережевого фольклору. Отримані результати й висновки мають практичне значення для теоретичного осмислення особливостей функціонування соціальних мереж як специфічного культурного простору. Вони також можуть бути використані при написанні статей з мережевого фольклору, під час проведення занять з медіаграмотності тощо.

З історії поняття. Появі терміна «мем» ми завдячуємо англійському біологові й популяризаторові науки Річардові Докінзу та його книзі «Егоїстичний ген», яка побачила світ 1976 року. У ній мем було означено як одиницю культурної інформації, яка поширюється від однієї людини до іншої за допомогою імітації або навчання [3]. Існують також інші визначення цього поняття, але їхнє трактування виходить за межі цього дослідження.

Цікаво, що вчений, який у своїх роботах розвивав теорію еволюції, увів термін «мем» за аналогією до поняття гену, який містить спадково поширювану біологічну інформацію. Аналогія з клітинними й субклітинними механізмами розмноження зумовила виникнення назв таких важливих ознак, як вірусність і мутагенність мемів – вони характеризують швидкість їх поширення та супутній рівень змінюваності інформаційного наповнення. У цьому контексті варто також згадати про модну теорію медіавірусів, яка концентрує свою увагу саме на випадках лавиноподібного поширення інформації в суспільстві, що за своїм характером дійсно може нагадувати епідемії інфекційних захворювань [16].

У певному сенсі мемом можна вважати будь-яке прислів'я, крилатий вислів, широковідому цитату. Сюди слід зарахувати також шедеври образотворчого мистецтва, музики тощо. На початку 2010-х років бурхливий розвиток соціальних мереж надав широкому загалу користувачів прості, доступні, а відтак, небувало демократичні інструменти для створення, модифікації й поширення коротких текстово-графічних повідомлень. Закономірно, що таким компактним і водночас мобільним медіаоб'єктам назва «меми» відповідала якнайкраще. Вони сформували окремий підвид, який правильніше називати «інтернет-мемами». Утім, як у побуті, так і в ряді спеціальних досліджень префікс-титул «інтернет» застосовують опціонально [4; 7; 15], зазвичай обмежуючись просто «мемом» чи, навіть, пестливим «мемасиком».

Меми як медіажанр. Перш ніж перейти до аналізу фольклорних рис інтернет-мемів, які стали одним з домінуючих типів медійних об'єктів, важливо чітко окреслити їхню жанрову приналежність. Найчастіше меми виділяють в окремий медіажанр, хоча його межі виглядають дещо розмитими, з огляду на багатоманітність і поліморфність досліджуваного явища. У праці Д. Кемпа-Фігури відзначено багаторівневий характер цього жанру, оскільки його прикладом є не лише окремі

меми-реалізації або серії мемів, а й шаблони-заготовки для створення мемів.

Нині в умовах інформаційного вибуху часто виникає потреба в паралельному різнорівневому кодуванні різних смислових пластів в одному інформаційному пакеті. Цю особливість із успіхом використовують в інтернет-мемах, які побутують у своєрідній динамічній рівновазі між матеріальним і віртуальним світами. Мережевими мемами стають події, образи, слова, народжені в реальності. Натомість, віртуальні об'єкти з'являються на вулиці, матеріалізуючись у написи на футболках чи плакати зовнішньої реклами. Наприкінці 2021 року промовистою ілюстрацією такої трансформації стала поява в Києві зовнішньої реклами одного з українських телеканалів, у дизайні якої було використано ідею мегапопулярного мему «Наталка і коти».

Наведений приклад демонструє функціональну гнучкість інтернет-мему – залежно від потреби, він може стати рекламним чи агітаційним плакатом, бути просто розвагою, жартом чи навіть навчально-методичним матеріалом. Меми широко використовуються як інструмент сучасного пропагандистського й контрпропагандистського впливу, провладних і протестних політтехнологій [5].

При дослідженні інтернет-мемів особливу увагу звертають на їхні комунікаційні властивості [1; 4; 15]. Це цілком природно з огляду на потужний вплив мемів на масову свідомість.

Класифікація інтернет-мемів. Існує кілька класифікацій інтернет-мемів [2; 13]. Жодну з них не можна вважати досконалою. Вони дають змогу сформуванню умовний список різновидів цього жанру. Спробуємо коротко охарактеризувати їхні особливості, подаючи побіжно відповідні аргументи.

- Чистий текст – найпростіша й найдавніша форма мему. Тут інформаційний чи емоційний меседж витворюється виключно за допомогою лінгвістичних засобів.

- Текст, для якого смислове навантаження підсилюється особливостями графічного представлення шрифту, його кольором, оформленням фону. Ці атрибути неначе нав'язують глядачеві контекст, у який вміщується сказане. Слід зазначити, що цей тип мемів має спільні ознаки з рекламними логотипами.

- Статичне чи анімоване зображення, яке передає емоцію чи авторське ставлення до певної події. Найчастіше використовується в коментарях і спілкуванні в чатах. Наративний меседж тут домислюється інтуїтивно – його, так би мовити, винесено за дужки.

- Повний, або двокомпонентний текстово-графічний формат – найпоширеніший тип інтернет-мемів.

- Окремий субжанр суто графічних чи текстово-графічних мемів утворюють багатокандрові історії в картинках – фактично, меми-комікси (так звані «мемікси»). Таких кадрів може бути лише два – вони ілюструють експозицію та розв'язку мему.

- Мережеві медіаоб'єкти, які містять короткі фрагменти відео чи аудіо.

Найхарактерніша риса мему – миттєва дія на смислову й емоційну сферу з досягненням когнітивного та психоемоційного ефектів за найкоротший час. Це вимагає вибудови такої структури повідомлення, при якій би досягалось практично одночасне сприйняття всіх його складових, закодованих на різних рівнях. Зважаючи на це, двокомпонентні інтернет-меми, які містять статичне зображення й супровідний текст, будемо відносити до базового типу.

Аналізуючи емоційне та смислове наповнення інтернет-мему, доходимо висновку про нерівноправність ролей компонент з точки зору донесення інформаційних посилів до реципієнта [13]. Дійсно, текст відповідає за меседж, задаючи наратив, гасло, мотивацію чи демотивацію. Водночас зображення разом із супутнім графічним і кольоровим оформленням, так би мовити, дешифрують емоційний підтекст, навію-

ють очікуване ставлення до меседжу, часто розвертаючи його на сто вісімдесят градусів.

Саме завдяки цій бінарній дії досягається бажана свіжість сприйняття мему, яка зумовлює його вірусність, запускаючи практично неконтрольоване поширення в мережі. Звертаючись до застосованих Докінзом біологічних аналогій, уподібно інтернет-мем своєрідній векторній вакцині, в якій сутнісний текстовий код імплантовано до візуального носія, що має виконати роль тарану, який пробиває нашу емоційну оболонку. Емоційна насиченість мемів – головний чинник, який зумовлює їхнє поширення [2].

Текстова складова мемів. Спробуємо охарактеризувати генезис текстової компоненти інтернет-мему, її зв'язок із традиційними мистецькими та фольклорними жанрами. Враховуючи стислість, мінімалізм, відточений лаконізм переданого нею повідомлення, можна впевнено стверджувати, що її генеза пов'язана з анекдотом, епіграмою, прислів'ям, афоризмом. Майже завжди «мемний» текст буде проходити між полюсами гумору та сатири. Закладені в ньому глибока іронія, сарказм, відступи від мовних норм, використання обценної лексики – карнавалізація наративу – можуть значно підсилювати емоційний ефект, працюючи на розрив шаблонів сприйняття реципієнта [12].

Безумовно, найкраще наближення до емоційної атмосфери інтернет-мему – анекдот у сучасній своїй іпостасі. Інтернет-мем з його моментальною дією на свідомість можна до певної міри вважати візуалізованим анекдотом, стиснутим у часі в одну точку.

Генетичну спорідненість інтернет-мему з епіграмою, яка є здебільшого вербальним карикатурним портретом, можна вбачати в її дошкульній адресності. У цьому випадку «мемний» меседж має бути також персоналізованим, націленим на певну особистість чи чітко окреслену соціальну групу. Такими бувають, наприклад, політичні меми.

Прислів'я та афоризми, яким притаманна лаконічність, не досяжна для інших писемних і усних жанрів, цілком можуть претендувати на роль попередників текстової компоненти інтернет-мемів. Утім, на відміну від крилатих висловів минулого, текстовий меседж мему, як правило, не має дидактично-повчального характеру. Навпаки, найчастіше він сигналізує про вкрай несерйозне ставлення до висвітленої ситуації, яке не зрідка балансує на межі абсурду.

Візуальна складова мемів. Перейдемо до розгляду візуальної складової інтернет-мемів. Загальновідомо, що найчастіше мемами стають зображення [6], які ілюструють:

- незвичайні емоції та специфічний вираз обличчя зображеної особи (це виражає ставлення автора до ситуації);
- незвичайні обставини, дивну за формою і загадкову за змістом подію чи момент;
- добре знайому ситуацію або героїв з теле- чи кінострічки, іншого об'єкту масової культури;
- відомий (як правило, класичний) мистецький твір – картину, скульптуру тощо.

До цього списку можна додати зображення тварин чи дітей, які за означенням викликають емпатію, співпереживання.

Характерна особливість візуального ряду інтернет-мемів полягає в шаблонності, багаторазовому клонуванні зображень, у які можуть вноситися незначні зміни. Під час поширення мему його візуально-графічна компонента виявляється більш стійкою до «мутацій», ніж супровідний текст. Дійсно, заміна одного підпису на інший потребує значно менших затрат часу, зусиль і мистецького хисту, ніж модифікація чи створення нової картини.

Практика цитування, переосмислення, переінакшеної експлуатації образів, створених попередніми епохами, глибоко вкорінена в сучасному мистецтві. Загалом ця тенденція пов'язується з пануючим нині світоглядно-мистецьким напрямом, який прийнято називати постмодернізмом.

З огляду на це, реплікацію зображень у створюваних двокомпонентних інтернет-мемах можна інтерпретувати саме як переосмислене цитування. Утім, інтернет-меми слід було б зарахувати радше не до постмодерну, а до «копіпаستمодерну» (від англійського *copy-paste* – скопіювати-вставити), розглядаючи як своєрідний колаж, в якому закодовано авторське послання.

Така інтерпретація візуальної компоненти мемів оприявнює її генетичний зв'язок ще з одною течією сучасного образотворчого мистецтва – поп-артом. Для цього напряму характерна колажна варіативність і водночас – ритмічна, майже орнаментальна, повторюваність зображення. Цікаво, що з цієї точки зору серію інтернет-мемів, відгалужених від однієї шаблонної основи, можна інтерпретувати як своєрідний фрагментований «колаж», поширений у всесвітній мережі. До того ж, сам візуальний ряд інтернет-мемів часто будується саме за законами поп-арту, коли в центрі композиції розташовують нетипові, побутові предмети, які набувають статусу арт-об'єктів.

Фольклорні риси інтернет-мемів. Аналіз інтернет-мемів лише з позиції мистецької вартості характеризує їхній зовнішній бік, не розкриваючи механізмів побутування в мережевій спільноті. Важливо зафіксувати ті особливості досліджуваного феномену, які дають змогу класифікувати його як форму існування новітнього фольклору.

При цьому слід розуміти корінну відмінність між класичним фольклором і фольклором новочасним. Класичний фольклор фіксує й відтворює художніми засобами усталені, освячені часом знання, вірування та уявлення народу про світ, зазвичай набуті впродовж життя поколінь. Канал передачі результатів і прийомів такої колективної творчості – усна традиція. Одна з визначальних функцій фольклору – збереження рис, які виявляють самотність народу і є фундаментом для його самоідентифікації.

На умовах високого ступеня урбанізації та глобалізації сучасного суспільства, супроводжуваних повсюдним розвитком засобів масової комунікації (насамперед Інтернету), відбуваються докорінні зміни форм і засобів колективної самодіяльної творчості. Її основною метою стає не збереження традиції, а самовираження, відображення плинних ідеалів і цінностей соціуму чи соціальної групи, де набуті знання тісно переплітаються з віртуально-міфологічною свідомістю [14].

Колективну творчість такого типу іноді називають пост-фольклором [6], однак ця назва не є загальноприйнятою. Новітній фольклор, поширений в Інтернеті, можна визначити як неофіційну культуру постіндустріального суспільства, яка існує за законами фольклорного жанру, але не завжди пов'язана з попередніми фольклорними традиціями. Для неї характерна однакова дистанційованість як від елітарної, так і від патріархальної культури. Можна сказати, що ця формація значною мірою заміщує традиційний міський фольклор.

Нині Інтернет і соціальні мережі стали не лише найоперативнішим каналом комунікації, а й основним джерелом інформації для більшості людей. Перебування суспільства в умовах перманентного інформаційного перевантаження привело до формування специфічної захисної реакції, яка набуває форми прогресуючого скорочення середньої довжини переданого повідомлення до певного порогового значення. З огляду на природне очікування на швидку суспільну реакцію, представлена у всесвітній мережі самодіяльна творчість майже рефлекторно набуває мінімалістичних форм. Їх створення, трансляція, сприйняття й ретрансляція дуже короткочасні. Сьогодні інтернет-меми стали найефективнішою формою існування мережевого фольклору саме тому, що вони якнайкраще задовольняють вимоги цього критерію.

Спробуємо визначити основні риси, які характеризують інтернет-меми саме як фольклорне явище.

- Спонтанність їх виникнення, адже в більшості випадків ми дійсно маємо справу із самодіяльною творчістю.

- Анонімність, оскільки авторство більшості інтернет-мемів невідоме або його важко встановити пересічному користувачеві мережі. Процес анонімізації мема можна ототожнити зі стиранням пам'яті про авторство творів традиційного фольклору – пісень, казок тощо.

- Приналежність до сміхової культури. Як і для низки класичних фольклорних творів, для інтернет-мемів характерні використання межових тем, табуйованих зображень, обценної лексики, відхід від мовних норм.

До характерних ознак інтернет-мемів можна зарахувати діалоговий потенціал, інтерактивність, інтертекстуальність, незалежність відправника й активну позицію одержувача повідомлення – реципієнта, який не тільки реагує, а й ретранслює його [13]. Тому, з фольклористичної точки зору, навіть мутацію мемів можна інтерпретувати по-новому – як переспів – особливий акт, коли реципієнт сам ініціює творення варіантів. Саме так утворювалась, наприклад, багатоваріантність текстів багатьох народних пісень.

Специфіка українських мемів. Одним з результатів бурхливих подій 2014 року, сконцентрованих у перемозі Революції гідності й початку російсько-української війни, стала активізація розвитку україномовного сегменту соціальних мереж, який до того займав маргінальну позицію [5; 8]. Незважаючи на це, за незалежними експертними оцінками, українська мова в соцмережах до останнього часу вживалась приблизно в шість разів рідше, ніж конкуруюча з нею російська [11]. Рішуча зміна цього співвідношення, яка спостерігається впродовж останніх двох років, пов'язана насамперед зі свідомим вибором патріотично налаштованих користувачів Інтернету на тлі нового повномасштабного витка російської агресії проти України.

З огляду на це, особливо цікаво прослідкувати за практикою творення україномовних інтернет-мемів, які нині можуть мати значення потужного мотиватора популяризації українського нарративу в соціальних мережах [10]. За браком репрезентативного статистичного матеріалу, це було зроблено на основі колекції різнорідних мемів з україномовним текстом, відібраної авторкою під час дослідження соціальних мереж Facebook, Twitter та Instagram, а також фотохостингу Pinterest, за період 2019–2022 років. Загалом було досліджено понад 800 інтернет-мемів, збережених на локальних постійних запам'ятовуючих пристроях – жорсткому диску персонального комп'ютера та флеш-носіях. Фіксація інтернет-мемів здійснювалась без прив'язки до конкретних веб-ресурсів, оскільки в більшості випадків було неможливо встановити їхні першоджерела. При цьому було свідомо відфільтровано меми, які містять ненормативну лексику, мову ненависті, елементи порушення суспільної моралі або є політизованими.

Цей перелік слід розпочати з родинно-побутової, а особливо, гастрономічної теми, яким ще донедавна присвячувалось близько половини всіх вітчизняних інтернет-мемів. Це цілком відповідає традиційним уявленням українців про себе як про націю, ідеалом якої є комфорт і затишок.

Окремо варто відзначити невмирущу шкільну тематику. Хоча вона й не домінує в комунікаційному просторі, але присутня в ньому постійно, а відповідні меми часто бувають дуже дотепними. Також останнім часом спостерігається активне використання мемних технологій у вітчизняній педагогічній практиці.

Значну роль в україномовному сегменті соціальних мереж відіграють специфічні літературні меми. Українці залишаються літературоцентричною нацією – письменники-класики та їхні персонажі фігурують у мемах значно частіше, ніж інші відомі історичні постаті. Завдяки постмодерній традиції перевдягання й осучаснення, таке опосередковане знайом-

ство з літературними вершинами перетворюється на яскравий і веселий карнавал.

Окрім української літератури, в інтернет-мемах інтенсивно освоюються національні маркери. До середини 2010-х років більшість таких спроб не виходила за етнографічно- побутові рамки, але після анексії Криму й початку бойових дій на Донбасі емоції стали більш загостреними. Водночас значна частина українських мемів, пов'язаних із визвольною війною, до повномасштабного вторгнення не пропагувала агресію, а зосереджувала увагу на сумові за жертвами й мотивації до збройного захисту своєї країни.

Як і все людство, упродовж 2020–2021 років український сегмент соціальних мереж був значною мірою сфокусований на темі коронавірусної пандемії. Тут через сміхову культуру долались психологічний дискомфорт, тривога й страх, ішло кепкування над незручностями й обставинами «нової реальності».

Українські мему жваво відгукуються на гострі актуальні теми, перелічити й проілюструвати які немає змоги. Навколо дразливих і незрозумілих для пересічного обивателя питань миттєво виникає конспірологічний фон – іде творення новітньої міфології [14].

Мему, породжені російсько-українською війною. Спеціального розгляду потребують військові мему, створені після 24 лютого 2022 року – дати, яка стала водорозділом між війною за український Донбас і повномасштабним вторгненням країни-агресора в Україну. У цих умовах я вбачаю своє завдання в тому, щоб подати актуальний зріз і здійснити класифікацію пов'язаних із війною мережевих наративів, які набули вираження в інтернет-мемах.

Проведене дослідження базується на доступних в інтернеті мемах, які виникли за перші місяці війни. Загалом було проаналізовано понад 350 одиниць текстових, графічних, аудіо- та відеомемів із соціальних мереж Facebook і Twitter, фотохостингу Instagram, месенджера Telegram та інших сервісів.

Насамперед впадає в око неймовірне згуртування, яке демонструє наш народ перед викликом, кинутим нам нахабним агресором. Це єднання зламало плани російського військово-політичного керівництва на внутрішній розбрат, розчленування й майбутнє поглинання України, пошматованої на фейкові псевдореспубліки. Недарма за короткий час перетворився на мем позивний «Доброго вечора, ми з України!» з аудіотреку кременчуцьких діджеїв ProBass, який уперше прозвучав у жовтні 2021 року [9]. Зауважу феноменальну вірусність цієї фрази – протягом 2022–2023 років вона широко використовувалася в новинах, відеозвітах про успіхи наших захисників, зверненнях голів військових адміністрацій.

Одним з перших символів незламності українських військових стало звернення захисників острова Зміїний до так званого «русского военного корабля». Тут спостерігаємо процес виникнення, поширення й модифікації мему в реальному часі. Спершу в ефірі прозвучала сповнена зневаги до ворога відповідь на пропозицію здатися. Розтиражована засобами масової інформації вона фактично за добу поширилась, трансформувавшись у послання до будь-яких представників країни-загарбника. Це зумовило утворення нової тематичної гілки, яка демонструє яскраво виражені фольклорні риси – колективність творчості й побутування численних графічних переспівів-інтерпретацій.

Цей мем вийшов далеко за межі Інтернету – він тиражується на плакатах, футболках, різноманітних аксесуарах. Ще донедавна на українському радіо існувала новинна рубрика «Русский фейк, иди на...». Зрештою, Укрпошта з 1 по 11 березня 2023 року провела конкурс на найкращий проект поштової марки про «русский корабль». До того ж, відбулось доволі рідкісне явище інтернаціоналізації українського мему, який набув всесвітню популярність.

Інтернет-меми періоду сучасної російсько-української війни характеризуються відходом від «мовного пуританства»:

у них максимально відверто використовується як мова агресора, так і ненормативна лексика. Це не дивно, оскільки такі меми виступають, зокрема, як засіб пропагандистсько-психологічного тиску на окупантів. Використання ж обценного жаргону – характерний прояв рис сміхової культури, невідцензурована реакція на замежеву жорстокість реалій війни. Цю ситуацію також можна розглядати як результат природного розвитку тенденцій, які спостерігались у вітчизняному фольклорі військово-політичного спрямування після 2014 року [8].

Мужність і високий професіоналізм воїнів Збройних Сил України викликають захоплення, породжуючи справжні легенди, які у свою чергу матеріалізуються в інтернет-мемах. Одним із мемів-легенд початку великої війни став військовий льотчик на псевдо Ghost of Kyiv – «Привид Києва», який наводив жах на ворожих авіаторів. А одним з упізнаваних символів подвигів бійців територіальної оборони став сільський трактор, що тягне трофейну бойову броньовану машину.

Увесь світ вразила сила духу беззбройних людей, які голіруч спиняли та роззброювали броньовані ворожі військові колони, виходили з українськими прапорами на мітинги протесту в тимчасово окупованих населених пунктах.

На боротьбу з окупантом стали навіть потойбічні сили, вкорінені на нашому ґрунті. Усім нам пам'ятні відеокадри із захопленого Конотопа, в якому російських зайд попередили, що тут кожна жінка – відьма. Це конотопське прокляття було своєрідно проінтерпретоване в тематичних мемах.

Спостерігаючи процес фольклорного міфотворення, не можна обійти тему херсонського аеродрому Чорнобаївка, який став справжнісіньким Бермудським трикутником для окупантів. Завдяки поєднанню своєрідного чорного гумору з багатством доступних для його втілення художніх засобів «чорнобаївська» гілка мемів стала яскравим феноменом сучасної сміхової культури.

У межах відображений такий глобальний вимір російсько-української війни, як протистояння цивілізацій. Тому в одному із сучасних інтернет-мемів Свобода на барикадах зі всесвітньо відомого полотна Делакруа веде повстанців під синьо-жовтим прапором. Нині об'єднана Україна стала щитом для всього демократичного світу, гарантом майбутнього справедливого миру. Тут також фіксуємо феномен виходу української тематики за межі власне україномовного простору та її включення в загальносвітовий культурно-історичний контекст.

Для українського ментального простору характерне тяжіння до мирної творчої праці, яка здавна знайшла своє символічне втілення в ідеалі землеробства. Тому необхідність сіяти смерть замість життя породжує когнітивний дисонанс, який нейтралізується через дегуманізацію образу ворога. У народній свідомості загарбник не лише порушує священне право власності на святую землю, а й зводиться до статусу майбутнього органічного добрива для українських чорноземів. В інтерпретації сміхової культури за всіма канонами чорного гумору тема поховання тіл у спеціальних пакетах виливається в парадоксальну вимогу дотримуватись екологічних норм і не забруднювати довкілля пластиком. У цьому контексті варто також згадати характерні для 2022 року поради окупантам покласти насіння до кишень.

«Мово, моя ти єдина зброє» – ці невмирущі слова Лесі Українки нині матеріалізувалися у своєрідний код системи розпізнавання «свій – чужий». Труднощі з вимовою вогом таких звичних для нас слів «полуниця», «паляниця», «нісенітниця» тощо стали практично невичерпним джерелом для творення окремого різновиду лексично-орієнтованих мемів. Звернімо увагу на те, що серед «контрольних» запитань неодмінно присутні коди, закорінені в українську літературу. Це підтверджує висловлену раніше тезу про нашу літературоцентричність – нині українські майстри слова боронять

не лише наш ментальний простір, а й периметр нашої оборони. Нагадаємо, що образ Тараса Шевченка – бійця ЗСУ з 2014 року є візитівкою боротьби за нашу землю.

Окремої згадки заслуговують трагічні меморіальні меми, які не дають світові забути про кричущі злочини окупантів проти мирних мешканців Бучі, Ірпеня, Гостомеля, Бородянки, Харкова, Одеси, Херсона, Краматорська, безлічі прифронтових міст і сіл Запоріжжя й Донбасу. Одним із найвиразніших символів цього новітнього варварства став розбомблений маріупольський драматичний театр, в якому переховувались жінки з дітьми.

На жаль, війна за волю України ще далека від завершення. Попереду довга дорога, сповнена поту, болю і втрат. Але закінчити мені хочеться на оптимістичній ноті. Як свідчать соціологічні опитування, переважна більшість українців упевнені в нашій остаточній перемозі. Мало того, ми вже плануємо переформатування архітектури світової безпеки на наших умовах – з обов'язковим відкриттям «АТБ» на Красній площі у місті Москва – посеред Великого Фастова або Нової Троещини.

Але найпрекрасніші плани у нас на облаштування майбутньої мирної, можливої й безмежно коханої Вітчизни. Тому завершити хочу знаменитим мемом-мотиватором: «Все буде Україна!». Ми неодмінно переможемо!

Висновки. Коротко сформулюю висновки цього дослідження.

- Інтернет-меми – специфічний медіажанр, який постав унаслідок розвитку глобальних комунікаційних мереж. Стрімкий розвиток його популярності зумовлений появою низки соціальних мереж, які максимально спростили процес масової передачі й отримання повідомлень у форматі мему.

- Типовий інтернет-мем має бінарну структуру й складається з текстової і візуально-графічної компонент. Текст може містити як вербальне смислове повідомлення (меседж), так

і емоційне забарвлення, а візуальна компонента здебільшого орієнтована на те, щоб виразити авторське ставлення до месаду. Текстова компонента інтернет-мему пов'язана з традиційними жанрами анекдоту, епіграми, афоризму. Візуальний ряд інтернет-мемів формувався під впливом постмодернізму й поп-арту.

- Інтернет-меми є однією з основних форм існування мережевого фольклору, який входить до глобалізованого фольклору сучасності. Інтернет-мемам притаманні ознаки фольклорного явища: спонтанна колективна творчість, анонімність, варіативність контенту, приналежність до сміхової культури.

- Протягом останнього десятиліття активно розвивається самодіяльний україномовний сегмент інтернет-мемів, в якому проявляються не лише глобалізовані, а й національні маркери. Це – невід'ємна частина процесу поширення національної самоідентифікації сучасних українців на нові сфери суспільної діяльності. Початок повномасштабного рашистського вторгнення активізував творення новітнього пласту патріотичного фольклору, пов'язаного з визвольною війною українського народу. Як результат розвинулась субкультура військових інтернет-мемів, які мають культурну, історичну, пропагандистську та художню цінність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк Ж. З. Меметичність комунікативних практик в умовах розвитку цифрового інформаційного простору. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2021. № 1. С. 13–19.

2. Дзюбіна О. І. Класифікація, структура та функціонування інтернет-мемів в соціальних мережах Twitter та Facebook. *Young Scientist*. 2016. № 2 (29). С. 375–379.

3. Докінз Р. Егоїстичний ген / пер. з англ. Я. А. Лебеденко. Харків : КСД, 2017. 540 с.

4. Иванова Д. Мемъткато форма на комуникация в интернет. *Ezikov Svyat (Orbis Linguarum)*. 2022. Vol. 20. No 3. P. 376–385.

5. Кирилюк О. Мова мережевого фольклору як засіб опору інформаційній агресії. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2020. Вип. 6. С. 32–48.
6. Кравчик-Василевська В. Електронний фольклор як явище цифрової культури. *Слов'янський світ*. 2009. Вип. 7. С. 127–138.
7. Кэмп-Фигура Д. (Интернет-)мем как новый медиажанр. Постановка вопроса. *Медиалингвистика*. 2019. Т. 6. № 1. С. 103–121.
8. Лисюк Н. Мовні війни 2014 року. *Народна творчість та етнологія*. 2015. № 1. С. 23–31.
9. Недогорська А. «Доброго вечора, ми з України» – трек від діджеїв з Кременчука зібрав десятки мільйонів прослуховувань. *Полтавщина*. 13.03.2022. URL : <https://poltava.to/news/65215/>.
10. Оленіна О. Ю., Пічугіна Ю. О. Інтернет-меми українського походження в культуротворчій практиці сучасного суспільства. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 3. С. 77–81.
11. Українська мова у соцмережах: оцінка вживання. Центр контент. URL : <https://ukrcontent.com/reports/ukrainska-mova-u-socmerezah-ocinka-vzhivannya.html>.
12. Чемеркін С. Інтернет-мем – що це? *Культура слова*. 2015. № 82. С. 113–116.
13. Cochrane L., Johnson A., Lay A., Helmandollar G. «One does not simply categorize a meme»: A dual classification system for visual-textual internet memes. *Proceedings of the Linguistic Society of America*. 2022. Vol. 7. No. 1. Pap. 5260. P. 1–6.
14. Fialkova L., Yelenevskaya M. N. Ghosts in the cyber world. An analysis of folkloresites on the Internet. *Fabula*. 2001, vol. 42, no. 2. P. 64–89.
15. Кэпа-Фигура Д. Mem internetowy jako nośnik narracji o świecie. *Dyskursologicznezy i syntezy. Język – Kultura – Media*. Kraków : Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2019. S. 171–188.
16. Rushkoff D. *Media virus!: Hidden agendas in popular culture*. New York : Ballantine Books, 1996. 344 p.

REFERENCES

1. DENYSIUK, ZHANNA. Memeticity of Communicative Practices in Conditions of Development of the Digital Information Space. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management*, 2021, no 1, pp. 13–19 [in Ukrainian].

2. DZIUBINA, Oksana. Classification, Structure and Functioning of Internet Memes in the Social Networks Twitter and Facebook. *Young Scientist*, 2016, no 2 (29), pp. 375–379 [in Ukrainian].
3. DAWKINS, Richard. *The Selfish Gene*. Translated from English by Yaroslav LEBEDENKO. Kharkiv: KSD, 2017, 540 pp. [in Ukrainian].
4. IVANOVA, D. The Meme as a Form of Internet Communication. *Language World (Orbis Linguarum)*, 2022, vol. 20, no 3, pp. 376–385 [in Bulgarian].
5. KYRYLIUK, Olha. The Language of Network Folklore as a Means of Resistance to Informational Aggression. *Language: Classical – Modern – Postmodern*, 2020, iss. 6, pp. 32–48 [in Ukrainian].
6. KRAVCHYK-VASYLEVSKA, V. Electronic Folklore as a Phenomenon of Digital Culture. *Slavic World*, 2009, iss. 7, pp. 127–138 [in Ukrainian].
7. KEPA-FIGURA, Danuta. (Internet) meme as a new media genre. Statement of the Question. *Medialinguistics*, 2019, vol. 6, no. 1, pp. 103–121 [in Russian].
8. LYSIUK, Nataliia. Linguistic Wars of 2014. *Folk Art and Ethnology*, 2015, no. 1, pp. 23–31 [in Ukrainian].
9. NEDOHORSKA, Anastasiia. «Good Evening, We are from Ukraine» – A Track from DJs from Kremenchuk has Collected Tens of Millions of Listens. *Poltavshchyna*. 13.03.2022 [online]. Available from: <https://poltava.to/news/65215/> [in Ukrainian].
10. OLENINA, Olena, Yuliia PICHUHINA. Internet memes of Ukrainian origin in the Culture-Forming Practice of Modern Society. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management*, 2018, no. 3, pp. 77–81 [in Ukrainian].
11. ANON. Ukrainian Language in the Social Networks: Assessment of Usage. *Centre Content* [online]. Available from: <https://ukrcontent.com/reports/ukrainska-mova-u-socmerezhhah-ocinka-vzhivannya.html> [in Ukrainian].
12. CHEMERKIN, Serhii. Internet Meme: What is it? *Word Culture*, 2015, no. 82, pp. 113–116 [in Ukrainian].
13. COCHRANE, Leslie, Alexandra JOHNSON, Aubrey LAY, Ginny HELMANDOLLAR. «One does not Simply Categorize a Meme»: A Dual Classification System for Visual-Textual Internet Memes. *Proceedings of the Linguistic Society of America*, 2022, vol. 7, no. 1, pap. 5260, pp. 1–6 [in English].
14. FIALKOVA, Larisa, Maria YELENEVSKAYA. Ghosts in the Cyber World. An Analysis of Folklore Sites on the Internet. *Fabula*, 2001, vol. 42, no. 2, pp. 64–89 [in English].

15. KĘPA-FIGURA, DANUTA. Mem internetowy jak onośnik narracji o świecie [Internet Meme as a Carrier of Narration about the World]. *Discourse Theses and Syntheses. Language – Culture – Media*. Krakow: Institute of Journalism, Media and Social Communication of the Jagiellonian University, 2019, pp. 171–188 [in Polish].

16. RUSHKOFF, Douglas. *Media Virus!: Hidden Agendas in Popular Culture*. New York: Ballantine Books, 1996, 344 pp. [in English].

Отримано / Received 01.11.2023

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 14.12.2023